

משפט נירנברג

משפטם של 22 ראשי השלטון הנאצי שנערך באוקטובר 1945 – אוקטובר 1946 בפני בית הדין הצבאי הבין לאומי. המשפט היה אמור להיערך בברלין, ואומנם שם נפתח מושבו ב-18 באוקטובר 1945, אך בשל קשיי אכסון בבירתה ההרוסה של גרמניה נערך המשפט בנירנברג, וזאת גם בשל סמליותו של המקום, שהיה מעוז של הנאצים שבו נערכו כנסי המפלגה ושנדע לשימצה בחוקי הגזע הנושאים את שמו (חוקי נירנברג).

בהצהרותיהן בעיצומה של המלחמה הבהירו בעלות הברית לעולם כולו ולפושעים עצמם את נחישות החלטתן להעניש את מבצעייהם של פשעי המלחמה. ההצהרות העיקריות בדבר ההחלטה להעניש את מבצעייהם של פשעי המלחמה, ובכללן ההצהרות שהזכירו את הפושעים האחראים לשואה, היו הצהרות ארמון סנט ג'יימס מיום 13 בינואר 1942; הצהרת מוסקווה של שלוש המעצמות מיום 1 בנובמבר 1943; ההחלטה בדבר הקמתה של ועדת האומות המאוחדות לפשעי מלחמה; ובמיוחד אמנת לונדון מיום 8 באוגוסט 1945.

הכינוי 'בית דין צבאי', שניתן לבית הדין שבפניו התנהל המשפט בנירנברג, לא נועד להטעים מטרות צבאיות או מדיניות מכוונת לשפיטת המדינות המנוצחות או אזרחיהן. משמעו היה שבית הדין נועד לחרוץ את דינם של אשמים בפשעים המנוגדים לכללי האנושות והשלום שאותם תיכננו, הוציאו לפועל, אָרגנו או הורו להוציא לפועל. גם הכינוי 'בין לאומי' שניתן לבית הדין, נועד להדגיש את אוניברסליות הפסיקה ואת חשיבותה לעולם כולו.

בית הדין הצבאי הבין לאומי, שפט כאמור במשפט נירנברג 22 ממנהיגי המדיניים של גרמניה הנאצית, מפקדי צבאה וראשי כלכלתה, ואלה הם: הרמן גרינג; רודולף הס; יואכים פון ריבנטרופ; וילהלם קיטל; ארנסט קלטנברונר; אלפרד רוזנברג; הנס פרנק; וילהלם פריק; יוליוס שטריכר; פריץ זאוקל; אלפרד יודל; מרטין בורמן; פרנץ פון פֶּפֶן; ארתור סיס-אינקורט; אלברט שפר; קונסטנטין פון נירט; הילמר שכט; ולטר פונק; קרל דניץ, מפקד הצי, שהיטלר לפני התאבדותו מינהו ליורשו; אריך רדר; מפקד הצי עד 1943; בלדור פון שירך, מנהיג היטלר יוגנד וגאולייטר של וינה; והנס פריצשה, הממונה על התעמולה ברדיו.

למעשה נועדו גם רוברט לי וגוסטב קרופ פון בולן אונד הלבר לעמוד במשפט, ואולם, לי התאבד בכלאו וקרופ לא עמד למשפט בגלל מחלתו.

הנאשמים הואשמו אישית על פי סעיף 6 של אמנת לונדון, שזה לשונה:

סעיף 6: בית הדין שיוקם על פי האמנה הזאת, כאמור בסעיף 1, לשם שפיטתם של פושעי המלחמה העיקריים מארצות ה'ציר' באירופה וענישתם, יהיה מוסמך לשפט ולהעניש כול אדם אשר במסגרת פעולתו למען האינטרסים של מדינות ה'ציר' באירופה, בין כיחיד ובין כחבר ארגונים, ביצע פשע כלשהו מן הפשעים האלה:

המעשים האלה, או כל אחד מהם, הם פשעים הכלולים בתחום שיפוטו של בית הדין וחלה עליהם אחריות אישית:

- א. פשעים נגד השלום: דהיינו, תכנון, הכנה וייזום של מלחמת תוקפנות או ניהולה, או ייזום וניהול של מלחמה בניגוד להסכמים או להתחייבות, או השתתפות בתוכניות משותפות או בקשר לעשיית אחד מכול המעשים הללו.
- ב. פשעי מלחמה: דהיינו, פגיעות בחוקי המלחמה או במנהיגיה. הפגיעות הללו כוללות את הדברים האלה, אך אינן מוגבלות להן בלבד: רצח אוכלוסייה אזרחית של שטחים כבושים או בשטחים ההם, או פגיעה בהם או הגלייתם לעבודות כפייה או לכל מטרה אחרת, או פגיעה בשבויי מלחמה או במלחים; הוצאת בני ערובה להורג; שדידת רכוש ציבורי או פרטי; הרס פרוע של ערים, עיירות וכפרים; או גרימת חורבן והרס בלא כול צורך צבאי;
- ג. פשעים נגד האנושות: דהיינו רצח, השמדה, שעבוד ומעשים בלתי אנושיים אחרים שנעשו נגד אוכלוסייה אזרחית לפני המלחמה או במהלכה; או רדיפות מטעמים מדיניים, גזעיים או דתיים בעת עשיית פשע כלשהו שבתחום שיפוטו של בית הדין הזה או בקשר לעשיית אותו פשע, בין שהדבר נחשב לפגיעה בחוקיה הפנימיים של המדינה שבה בוצע הפשע ובין שאינו נחשב לפגיעה בהם. המנהיגים, המארגנים, היוזמים והשותפים שנטלו חלק בעיצוב או בהוצאה לפועל של תוכנית משותפת או של קשר לעשיית אחד מכל הפשעים הללו, אחראית לכל הפעולות של כל אדם הקשורות בהוצאת תוכנית מעין זו אל הפועל.

בפסק הדין, שניתן ב-30 בספטמבר ולמחרתו ב-1 באוקטובר 1946, נידונו 12 מהנאשמים למיתה: גרינג, ריבנטרופ, קיטל, קלטנברונר, רוזנברג, פרנק, פריק, שטרייכר, זאוקל, יודל, בורמן וסיס-אינקוורט. דינו של בורמן שלא נתפס, נפסק בהיעדרו; גרינג התאבד בכלאו, ושאר העשרה נתלו (16 באוקטובר 1946). הם, פונק ודרר נידונו למאסר עולם; שפר נוירט, דניץ ושירך נידונו לתקופות מאסר שבין עשר ל-20 שנה; פפן, שכט ופריצשה זוכו. משפט נירנברג היה המשפט הראשון בהיסטוריה שנועד להעניש, באמצעות ערכאה בלתי תלויה ובעלת צביון בין-לאומי, ראשי משטר, ממשלה וצבא, האחראים לפשעים שנעשו במסגרת מדיניותם, וזאת לא בהוצאה להורג לפי הכרעת המנצחים, כפי שדרשו תחילה הסובייטים, ואף לא בשיפוט מהיר, אלא לפי כללי דין וצדק, ומתן הגנה ניאותה לנאשמים. על כס המשפט ישבו שופטים, שלמרות היותם אזרחי מדינות שניצחו במלחמה – ארצות הברית, ברית המועצות, בריטניה וצרפת – ומונו מטעם ממשלותיהם, נתבקשו לפעול לפי מצפונם ולפי הדין. המעצמות שמינו את השופטים גם הקימו מנגנון חקירה וקטגוריה שהיה כפוף לדיני חוקת בית הדין. עם המנגנון הזה שיתפו פעולה גם נציגי מדינות שנכבשו בידי

גרמניה הנאצית, כגון פולין, נורווגיה ובלגיה, ונציגי הסתדרויות לא ממשלתיות בחזקת ידידי בית המשפט (*Amici Curiae*). במעמד כזה זכה ה" קונגרס היהודי העולמי" בשל תפקידו כנציג העם היהודי, שבניו היו קורבנות של רדיפות הנאצים.

בכתב האישום ובפסק הדין הודגשה ההגדרה המשפטית של מלחמת תוקפנות. מצב מלחמה נוצר רשמית כבר עם הכרזתה, שלעיתים אינה מלווה במעשה תוקפנות. מצד שני, מעשה תוקפנות עלול להתבטא כפעולה חמושה ובלי כל הצהרה, ולעיתים בלי התנגדות או אפשרות להתנגדות מצד הקורבן. כך קרה בכיבושן של אוסטריה וצ'כוסלובקיה, שבית הדין ראה בהם ביטוי לתכנון ולהכנה של מלחמות התוקפנות של הנאצים.

בית הדין לא הסתפק בקביעה שמלחמות תוקפנות למיניהן אסורות על-פי הסכמים בינלאומיים רבים, וקבע כי הן נוגדות אף דרישות מצפון ואנושיות שמכבר הפכו למקורות רשמיים בתחום משפט המלחמה. לעומת זאת התעלם בית הדין מן האשמות שבכתב האישום בדבר קשירת קשר מצד הנאשמים לעשיית פשעי מלחמה, ודן רק בתוכניתם המשותפת להכין ולנהל מלחמות תוקפנות, בהתחשב בכך שרק אגב פשעים נגד השלום נעשו גם שאר הפשעים. עם זאת, לא היה לבית-הדין כל ספק שעל פי חוקתו כל המנהיגים, המארגנים, המסייתים והמסייעים לדבר עבירה שהשתתפו בהחלטה או בביצוע תכניתם המשותפת, או בקשר לעשיית הפשעים, אחראים לא רק למעשיהם הם, כי אם גם לכל הפשעים מסוג זה שפשע כל אדם במסגרת ההוצאה לפועל של התכנית והקשר הללו. על פשע זה של השתתפות בארגון פלילי של פושעים נאצים הוחלט, כדי למנוע את התחמקותם מנתינת הדין, גם אם לא יהיה אפשר להוכיח את אחריותם הספציפית למעשי הפשע עצמם.

באמצע את המושג של פשע ההשתתפות בארגון פלילי, התכוון בית-הדין בנירנברג להביא לדין את חבריהן של כמה מסגרות שעליהן הכריז לבעלות אופי פלילי, אלא אם יוכיחו אותם חברים שעל אף חברותם בהן והשתייכותם לקשר הפלילי או לארגון הפלילי אין הם נושאים באחריות אישית על מעשיהם הנפשעים. ההחלטה התבססה על כך שהארגונים היו בנויים על השתתפות מרצון ועל בסיס של התנדבות, מתוך הכרת מטרותיהם ודרכי פעולתם הנפשעות. לפיכך, על-פי סעיף 9 של חוקתו, הוסמך בית-הדין להכריז בקשר לכל מעשה שיחיד יכול להיות מורשע עליו, כי הקבוצה או הארגון פליליים הם; ועל-פי סעיף 10 הוסמכה כל רשות לאומית של כל צד לאמנת לונדון להביא לדין את חברי כל קבוצה או ארגון שבית הדין הכריז שהם פליליים על כל פשע אחר מלבד ההשתייכות לארגונים הללו.

בית-הדין הבינלאומי סירב לקבל את תביעת הקטגוריה להכריז לארגונים פליליים גם את ממשלת הרייך, את המטה הכללי ואת הפיקוד העליון של הצבא הגרמני. השופט הסובייטי רב אלוף רומן רודנקו יצא בדעה חולקת על כך.

לעומת זאת הכריז בית הדין לארגונים פליליים את צמרת המפלגה הנציונל-סוציאליסטית, ה"ס", הגסטפו וה"ס"א. גם הקטיגוריה עצמה הוציאה סוג של מועסקים (מנהליים גרידא)

במשטרה וחברים שונים בקבוצות מפלגתיות וממלכתיות מגדר המואשמים בהשתתפות נפשעת בארגונים הפליליים הללו, וזאת כדי להסיר כל צל של ספק כאילו עומד מישהו לדין לפי עקרון האחריות הקיבוצית.

בית הדין קבע עמדה ברורה בעניין האחריות לפשעים שנעשו על פי פקודות, בשים לב לכך שרבים מהפשעים נעשו לא ביוזמתם האישית של הפושעים, אלא לפי מדיניות הרייך וצווי מנהיגיו, ובהפעלת סמכויות שלטוניות של הנוגעים בדבר. לדיוק בעניין זה נודעה חשיבות רבה, בין השאר משום שהתברר שאף משמעת הברזל, ההיררכיה הנאצית לא הוציאה מכלל אפשרות הימנעות ממעשי זוועה, ולמצער החלשת תוצאותיהן מצד נאצים בעמדות מפתח ובכל מעמד אחר.

חוות דעת שהוגשה למושבעים בבית הדין הארצי באולם (ULM) שבמערב גרמניה ב-1958 מאשרת, שאי מילוי פקודות רצח מצד חברי הס"א וארגוני משטרה שונים, לא היה בגדר סיכון והקרבה עצמית. סעיף 8 של חוקת בית הדין הבין לאומי נוסח גם בשים לב להתראות ולהזהרות אין ספור של בעלות הברית, שלא רק 'מעשי מדינה', אלא גם הסתמכות על פקודת הממשלה ונציגיה לא תפטור את הנאשמים מאחריות, אל היא עשויה להיחשב לנימוק להקלת העונש. המדובר הוא בכלל שכבר גובש דורות רבים, מצא ביטוי בקודקסים אזרחיים וצבאיים של מדינות שונות ובפסיקה של מוסדות שיפוט, לרבות גרמניים, וכמובן במדע המשפט הפלילי והבין לאומי, הנוגע לדיני מלחמה ומנהגיה..

הדיון בחלקו של פסק הדין במשפט נירנברג שהתייחס לפשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות מצד הנאשמים ומצד הארגונים הפליליים הוא, במידה רבה, חומר הקשור ברדיפת בני העם היהודי ורציחתם. עם זאת, מצא בית הדין לנכון, בניתוח הפשעים ההם, לעמוד במיוחד על רדיפות יהודים כביטוי של אי-אנושיות עקבית ושיטתית בממדים הגדולים ביותר. השימוש באינזצגרופן, תכנית 'הפתרון הסופי', כלומר, השמדת המונים כוללת, שהופעלה במחנות מוות, הייתה למעשה השיא של פעולות הפלייה, פוגורמים, שוד ורצח, שהחלו מיד על עלייתו של היטלר לשלטון. הפליות מכל סוג, החרמות רכוש, שלילת כל זכויות, הכאות, הרעבה, עינויים ורצח, הפכו בהדרגה למעשי יום יום, ובהם הצטיינו ארגונים פליליים למיניהם, חבריהם ולעיתים אף אנשי צבא.

העדויות שהושמעו במשפט נירנברג, המסמכים שהציגה הקטגוריה וכל התיעוד הם מקור ראשון במעלה ללימוד השואה ולמאמצים הדרושים למנוע את הישנותם בצורה כלשהי לגבי קבוצה חברתית או לאומית כלשהי, במיוחד במאבק עם תחיית האנטישמיות, מתוך שינוי הנמקתה וצורות ההפליה של זרים בארצות שונות.

המודעות של חשיבות החומר וההלכה המשתקפת בפסק הדין במשפט נירנברג מצאה את ביטויה גם בהמשך עשיית הדין בפושעי מלחמה שלא פסקה עד היום, ושנתאפשרה רק באחרונה עם גילויים של אותם שהצליחו להסתתר, או שלפני כן לא התאפשרו בירור

החשדות לגביהם וחקירתן, או שהליכי הסגרתם לארצות שהיה להן עניין בהעמדתם לדין ארכו זמן רב. דוגמאות לכך הן הסגרתו של 'התליין מליון' קלאוס ברבי לצרפת בשנת 1983, הסגרת ג'ון איון דמיאניוק לישראל ב – 1986, בירור פרשת עברו של ד"ר קורט ולדהיים, מי שהיה מזכיר האו"ם וב – 1986 נבחר לנשיא אוסטריה, או המאמצים להסגרת אלואיס ברונר מסוריה לגרמניה המערבית.

עקרונות בית הדין הבין לאומי בנירנברג היו יסוד למשפטם של פושעי מלחמה אחרים, באירופה ובמזרח הרחוק, כגון המשפטים שערכו האמריקנים באותה נירנברג לתעשיינים, לרופאים, לדיפלומטים ולמשפטנים הנאצים, לרוצחי בני ערובה ולראשי האינזצגרופן והמשרד לענייני גזע והתיישבות. המשפטים שערכו הפולנים למפקדי מחנות ההשמדה באושוויץ, בטרבלינקה ובמקומות אחרים – משפט אייכמן בישראל ומשפטים אחרים.

בעקבות המסקנות של בית הדין הצבאי הבין לאומי נוסחו האמנות האלו:

1. האמנה הבינלאומית למניעת פשע השמדת עם, שנתקבלה באו"ם ב – 9 בדצמבר 1948.
2. ההצהרה על זכויות האדם, שנתקבלה ב – 10 בדצמבר 1948.
3. האמנה בדבר ביטול ההתיישנות לגבי פשעי מלחמה והפשעים נגד האנושות מיום 26 בנובמבר 1968.
4. אמנת ז'נבה על דיני מלחמה ומנהגיה מ – 1949 והפרוטוקולים המשלימים אותם מ – 1977.

העיקרון כי רק מלחמת מגן מפני תוקפנות היא מלחמה חוקית, שהוא עיקרון יסוד במשפט הבין לאומי של היום, אף הוא מקורו במגילת האו"ם, בחוקת בית הדין הצבאי הבין לאומי ובפסיקתו של בית המשפט.